

Ks. JANUSZ SZULIST
UMK Toruń

**MIŁOŚĆ OJCZYZNY ZASADNICZYM ELEMENTEM
DOBRA WSPÓLNEGO W KONTEKŚCIE DOKUMENTU
CHRZEŚCIJAŃSKI KSZTAŁT PATRIOTYZMU,
PRZYGOTOWANEGO PRZEZ RADĘ DS.
SPOŁECZNYCH KONFERENCJI EPISKOPATU POLSKI**

Patriotyzm jako umiłowanie ojczyzny jest wpisany w etos każdego człowieka, który – kierując się zasadami etyki chrześcijańskiej – zamierza osiągać coraz wyższe stopnie doskonałości. Dokument Konferencji Episkopatu Polski *Chrześcijański kształt patriotyzmu* wskazuje na konieczność kultywowania w świecie postaw patriotycznych jako działań mających na celu ochronę tradycji właściwej narodowi – wspólnocie naturalnej, mobilizującej jednostkę do rozwoju. Z uwagi na powyższe zależności, a także w obliczu trendów globalizujących, celem niniejszego artykułu jest ukazanie patriotyzmu jako zasadniczego elementu dobra wspólnego. Miłość ojczyzny cechuje się przecież bezinteresownością i ofiarnością, czynnikami skłaniającymi człowieka do zaangażowania na rzecz bliźnich, przyjmując za układ odniesienia zasadę dobra wspólnego.

*1. MIŁOŚĆ DOBRA WSPÓLNEGO
JAKO KRYTERIUM ISTNIENIA WSPÓLNOT*

Człowiek został obdarowany przez Boga naturą, w którą jest wpisane pragnienie kształtowania relacji z innymi osobami. Pośród partnerów tychże stosunków wskazuje się ludzi, ale również byt osobowy, którym jest Bóg, posiadający najwyższe doskonałości istnienia, dobra i prawdy. Naturalny charakter kształtowania więzi wspólnotowej był przedmiotem nauczania Soboru Watykańskiego II. Autorzy *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym* akcentują w tym kontekście znaczenie miłości. Miłowanie Boga i bliźniego jest w istocie poznawaniem swojej natury, jak też rozeznawaniem celu wszelkich działań człowieka, który to cel stanowi Bóg. Z przykazania miłości Boga i bliźniego wynikają

wszelkie zasady znamionujące porządek społeczny, chroniące jednocześnie osobę ludzką jako dobro nadrzędne w łańdże stworzenia¹. Ową zależność pomiędzy miłością a prawem w następujący sposób charakteryzuje św. Jan Paweł II w encyklice *Dives in misericordia*, odnosząc się do dziejów Narodu Wybranego: „Z tajemnicą stworzenia łączy się tajemnica wybrania. Ukształtowała ona w sposób szczególnie dzieje ludu, którego duchowym ojcem stał się przez swoją wiarę Abraham, jednakże za pośrednictwem tego ludu, który idzie poprzez dzieje zarówno Starego, jak z kolei Nowego Przymierza, owa tajemnica wybrania odnosi się do każdego człowieka, do całej wielkiej rodziny ludzkiej. ‘Ukochałem cię odwieczną miłością, dlatego też zachowałem dla ciebie łaskawość’ (Jr 31, 3). ‘Bo góry mogą ustąpić (...) ale miłość moja nie odstąpi od ciebie i nie zachwieje się moje przymierze pokoju’ (Iz 54, 10) – ta prawda, wypowiedziana ongiś do Izraela, niesie w sobie perspektywę całych dziejów człowieka, perspektywę doczesną i eschatologiczną zarazem (por. Jon 4, 2-11; Ps 145 [144], 9; Syr 18, 8-14; Mdr 11, 23-12, 1)”². Dzieje Narodu Wybranego są zapisem wierności i sprzeniewierzenia się obietnicy danej Bogu. Przymierze, o którym mowa, jest odpowiedzią na akt stwórczy Boga. Szczyt działania Bożego w ramach tegoż przymierza, wynikający z nieskończonej miłości, miał miejsce w misterium paschalnym Jezusa, a więc w odkupieniu rodzaju ludzkiego z wszelkich zależności od złego³. Nawiązując do punktu wyjścia niniejszych rozważań, czyli przykazania miłości Boga i bliźniego jako kryterium aktualizowania natury społecznej człowieka, należy stwierdzić, iż każda wspólnota – funkcjonując w zgodzie z Boskim porządkiem – koncentruje się wokół troski o człowieka (rozumianej jako zachowanie priorytetowości jego władz w porządku stworzenia), jak też wokół podtrzymywania zbawczej zależności od Boga⁴, co określa istotę dobra wspólnego.

Zachowanie postulatów miłości prowadzi do kształtowania jednej rodziny ludzkiej, jak nauczali Ojcowie Soboru Watykańskiego II w *Gaudium et spes*. Przyporządkowanie rodzinie wspólnot – w naturalny sposób szanujących osobę w zakresie jej godności i niezbywalnych praw – nie posiada jedynie aspektu formalnego. Św. Jan Paweł II w adhortacji *Familiaris consortio* wskazywał wprost na rodzinę jako na wspólnotę osób, a ściślej miejsce, w którym człowiek po raz pierwszy w ramach socjalizacji doświadcza znaczenia odniesień społecznych, umożliwiających ostatecznie odpowiedzialne partycypowanie w społeczności światowej, rodzinie w najszerszym zakresie. „Wewnętrzną zasadą, trwałą mocą i celem ostatecznym tego zadania jest miłość: tak jak bez miłości rodzina nie jest wspólnotą osób, tak samo bez miłości nie może ona żyć, wzrastać i doskonalić się jako wspólnota osób. To, co napisałem w encyklice *Redemptor hominis*, znajduje

¹ Por. KDK 23.

² DM 4.

³ Por. tamże.

⁴ Por. KDK 23.

swój początek i najważniejsze zastosowanie w rodzinie jako takiej: 'Człowiek nie może żyć bez miłości. Człowiek pozostaje dla siebie istotą niezrozumiałą, jego życie jest pozbawione sensu, jeśli nie objawi mu się Miłość, jeśli nie spotka się z Miłością, jeśli jej nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w niej żywego uczestnictwa'⁵. Użycie przez papieża pojęcia wspólnoty znajduje zatem konkretne zastosowanie zarówno w odniesieniu do narodu⁶, jak też w stosunku do społeczności światowej⁷. Rozwój dokonujący się w rodzinie, gdzie zasada miłości znajduje praktyczne zastosowanie, postępuje nie tylko na skutek zastosowania doczesnych bodźców lub wykorzystania aktualnej koniunktury środowiskowej. Równie istotne jest oddziaływanie łaski, czy też w ogóle świadomość Bożej obecności. Powołanie człowieka to doskonalenie swojej natury poprzez zdobywanie coraz wyższych dóbr, co w wielu przypadkach przekracza ludzkie zdolności. Z tego względu w procesie rozwoju jawią się jako konieczne permanentne relacje z innymi ludźmi, a nade wszystko relacje z Bogiem, który w aspekcie nieskończoności pozwala osobie odkrywać pełnię jej własnego człowieczeństwa⁸. Rodzina jawi się w tym kontekście jako najbardziej optymalne środowisko rozwoju.

Wspólnotę – w myśl założeń chrześcijańskiej etyki społecznej – tworzą osoby. Naturalną konsekwencją, która stoi w zgodzie z Bożym porządkiem, jest więc postępowanie według przykazania miłości. Przedmiotem umiłowania może być jednak nie tylko drugi człowiek, ale również wspólnota jako zjednoczenie osobowe. Przyjmując podobny tok rozumowania, wskazuje się na relacje miłości i wynikających z nich wartości oraz cnót jako najważniejsze odniesienie zarówno do innych jednostek, jak i do całej wspólnoty, a więc do dobra wspólnego. Spełnienie postulatów wynikających z natury osobowej wyraża się w urzeczywistnianiu procesu humanizacji⁹. Zachowanie priorytetowości pozycji osób, jak też humanizujący charakter relacji, nie wyczerpują jednak treści dobra wspólnego. Soborowa koncepcja teży zasady wskazuje na ogół uwarunkowań sprzyjających rozwojowi człowieka oraz wspólnot. Pośród owych uwarunkowań wyróżnia się m.in. oddziaływanie przeróżnych instytucji, które służą jednostce i społeczeństwu, kreując tym samym optymalne środowisko do nabywania nowych doskonałości, będących potencjalnymi elementami natury człowieka, jak też nabytych z zewnątrz¹⁰.

⁵ FC 18.

⁶ Por. J. Lisica, *Wychowanie do patriotyzmu w nauczaniu Biskupa Polowego Wojska Polskiego Sława Leszka Głódzia w latach 1991-2004*, Bernardinum, Pelplin 2016, s. 53-54.

⁷ Por. J. Szulist, „*Niech wszystkie narody ziemi poznają Twe Imię*” (1 Król 8,43). *Spółeczność światowa w katolickiej nauce społecznej*, Bernardinum, Pelplin 2008, s. 55.

⁸ Por. FC 18.

⁹ Por. M. Chojnacki, S. Fel, S. Janeczek, *Humanizacja*, EK 6, kol. 1309.

¹⁰ Por. KDK 26.

Kategoria dobra wspólnego jest w istocie formą ochrony człowieka przed różnymi tendencjami zmierzającymi do uprzedmiotowienia jednostki, a więc do odbierania jej wolności, świadczącej o tym, iż osoba posiada własną godność. Ów personalistyczny charakter dobra wspólnego, co należy traktować jako pewne kryterium porządkujące, w następujący sposób przedstawiają autorzy *Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym*: „Porządek społeczny i jego rozwój powinien (...) być nieustannie kierowany na dobro osób, gdyż porządek rzeczy winien być podporządkowany hierarchii osób, nie zaś na odwrót, jak wskazał sam Pan, mówiąc, że to szabat został ustanowiony dla człowieka, a nie człowiek dla szabatu. Porządek ten powinien być wciąż rozwijany, opierany na prawdzie, budowany w sprawiedliwości, ożywiany miłością; w wolności zaś powinno się odnajdywać coraz pełniej ludzką równowagę. W celu wypełnienia tego zadania należy przeprowadzić odnowę sposobu myślenia i głębokie zmiany społeczne”¹¹. Zachowanie postulatów dobra wspólnego, co wynika bezpośrednio z przywołanego powyżej tekstu, wyraża się w dynamice życia społecznego, ukierunkowanej na integralny rozwój zarówno w zakresie jednostki, jak i społeczności¹². Tym niemniej analizując soborowe przesłanie, ukazujące dobro wspólne jako istotę społeczeństwa, nie można poprzestać na stwierdzeniu owej żywotności relacyjnej w odniesieniach międzyludzkich. Należy natomiast wskazać na rzecz o wiele bardziej fundamentalną. Mianowicie, kierując się miłością społeczną, człowiek jest traktowany jako podmiot nacechowany właściwą sobie wolnością, której w żaden sposób nie można zastąpić wyłącznie logiką wymiany¹³. Umiłowanie osoby dla niej samej, mając na względzie jej nienaruszalną godność, nakazuje wzbudzanie aktów cechujących się wielkodusznością i nieżądanymi niczego w zamian. Mowa tutaj wprost o zasadzie ofiarności, która w największym z możliwych stopni intensyfikuje i uskutecznia proces humanizacji świata. Pierwotnymi wspólnotami w dziele pozostawiania osobowego piętna w porządku stworzonym są rodzina¹⁴ i naród¹⁵.

¹¹ Tamże.

¹² Por. J. Krucina, *Dobro wspólne*, EK 3, kol. 1379.

¹³ Wezwanie do kierowania się logiką daru (jako konieczne uzupełnienie logiki wymiany) w kontekście stosunków międzynarodowych sformułował Benedykt XVI w encyklice *Caritas in veritate*: „Wielkim stojącym przed nami wyzwaniem, jakie pojawiło się wobec problematyki rozwoju w tym czasie globalizacji i stało się jeszcze bardziej pilne z powodu kryzysu ekonomiczno-finansowego, jest pokazanie, zarówno w zakresie myśli, jak i zachowań, że nie tylko nie można zaniedbywać lub osłabiać tradycyjnych zasad etyki społecznej, jak przejrzystość, uczciwość i odpowiedzialność, ale również, że w stosunkach rynkowych zasada bezinteresowności oraz logika daru jako wyraz braterstwa mogą i powinny znaleźć miejsce w obrębie normalnej działalności ekonomicznej. Są to wymogi człowieka w obecnej chwili, ale także wymogi samej racji ekonomicznej. Chodzi o wymogi zarazem miłości, jak i prawdy”. CV 36.

¹⁴ Por. FC 36.

¹⁵ Por. M. Kowalczyk, *Naród*, EK 13, kol. 757.

2. MIŁOŚĆ OJCZYZNY WYRAZEM SŁUŻBY

Miłość ojczyzny jest najczęściej utożsamiana z miłością narodu, określającego naturalne pochodzenie jednostki. Henryk Skorowski, definiując naród w kontekście nauczania św. Jana Pawła II, pisze o specyficznej wspólnotocie, cechującej się właściwym sobie początkiem, jak też wyróżniającą się tożsamością, ukształtowaną na bazie przeżywanej wspólnie kultury¹⁶. W strukturze narodu jako pewnego rodzaju społeczności wskazuje się na dwa elementy. Pierwszym elementem jest wspólnota. Naród zatem posiada zasadniczy profil personalistyczny. Stanowi on przestrzeń rozwoju człowieczeństwa, jak też pogłębiania własnej tożsamości kulturowej. Konsekwencją przyjęcia owego personalistycznego charakteru narodu jest odniesienie do miłości jako zasadniczego czynnika określającego więź narodową (a właściwie wspólnotową)¹⁷. Fundamentalna rola miłości przekłada się z kolei na postawy patriotyczne, których przedmiotem są w równej mierze współziomkowie, jak też naród jako pewna całość¹⁸. Drugim elementem narodu jest kultura¹⁹. Aspekt kulturowy narodu dotyczy w zasadniczej mierze tego, co przyjmuje się w ramach socjologii jako treści kultury, czyli wartości, normy, wzorce i sankcje²⁰. Każdy z wymienionych elementów funkcjonuje w sferze religijności, moralności, obyczajowości i sztuki²¹. Istota tożsamości narodowej jest niematerialna. Konkretnie czyny jednostkowe, czy wręcz relacje społeczne, nadają realne kształty tymże duchowym elementom.

Pełniejsze zrozumienie narodu zarówno w zakresie struktury, jak i sposobu funkcjonowania, jest możliwe przy uwzględnieniu przesłanek natury teologicznej. W odwołaniu do nauczania soborowego, zawartego w *Konstytucji dogmatycznej o Kościele*, można mówić o idealnym odwzorowaniu narodu w ramach ludu Bożego, który został opisany w następujący sposób: „(...) podobało się jednak Bogu uświęcić i zbawić ludzi nie pojedynczo, z wyłączeniem wszelkich wzajemnych powiązań, lecz ustanowić ich jako lud, który uznałby Go w prawdzie i Jemu święcie służył. Wybrał więc sobie Bóg na lud naród izraelski, z którym zawarł przymierze i który stopniowo pouczał, objawiając siebie i zamiary swojej woli w jego dziejach i uświęcając go dla siebie”²². Teologiczna koncepcja narodu, wyrażona w przywoływanym ludzie Bożym, cechuje się nade wszystko odniesie-

¹⁶ Por. H. Skorowski, *Naród*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2003, s. 306.

¹⁷ Por. L. Dyczewski, *Naród. Aspekt socjologiczny*, EK 13, kol. 760 (759-762).

¹⁸ Por. H. Skorowski, dz. cyt., s. 307.

¹⁹ Por. tamże.

²⁰ Por. B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2008, s. 82-85.

²¹ Por. H. Skorowski, dz. cyt., s. 307.

²² KK 9.

niem do Boga. Sprawowanie kultu, czy też – szerzej rzecz ujmując – służba Boża, określa tożsamość tejże społeczności. Fundamentem narodu jest prawo, do którego przestrzegania zobowiązują się członkowie w ramach przymierza, przyjętego w formie wolnego aktu²³. Konsekwencją umowy z Bogiem – wielokrotnie powielanej na kartach Starego Przymierza²⁴ – jest wierność. Łamanie Bożego prawa to akt niewierności, interpretowanej jako obraza Boga²⁵. Tym niemniej teologiczna koncepcja narodu oscyluje nie tylko wokół odniesienia do Boga. Równie istotny jest aspekt dynamiczny tejże wspólnoty. Naród Wybrany (tożsamy z Izraelem oraz z Kościołem, czyli nowym ludem Bożym) znajduje się w drodze. Jest to lud, w którego etos jest wpisane pielgrzymowanie do Ziemi Obiecanej²⁶. Odnosząc ów motyw pielgrzymowania do narodów współczesnych, świadomych swoich religijnych korzeni, stosuje się nie tyle interpretację dosłowną, ile symboliczną. Mianowicie, członkowie narodu inicjują różnego rodzaju procesy, których celem jest osiągnięcie pełni doskonałości, czy też zdobycie przestrzeni wolności dla wyrażania właściwej sobie kultury²⁷. Wspomniany motyw wolności nie nawiązuje do wolności negatywnej²⁸. Znajduje tutaj zastosowanie model wolności pozytywnej, czyli przyporządkowanej osiągnięciu coraz wyższych dóbr, uznając oczywiście prawo do wolności innych podmiotów życia społecznego i przy współpracy z bliźnimi²⁹.

Miłość ojczyzny posiada w zasadniczym zakresie charakter podmiotowy. Znamienne jest, iż autorzy dokumentu *Chrześcijański kształt patriotyzmu* w punkcie wyjścia swoich analiz odwołują się do zasady (czy wprost przykazania) miłości. Źródłem i jednocześnie wzorem tejże miłości są zachowania Jezusa podczas Jego ziemskiego życia, wyrażające troskę o drugiego człowieka, czyli o bliźniego: „(...) miłość własnej ojczyzny wyraża się przede wszystkim przez postawę służby oraz troski i odpowiedzialności za potrzeby i los konkretnych ludzi, których Pan Bóg postawił na naszej drodze”³⁰. Miłość ojczyzny, będąca jedną z przewodnich przesłanek dokumentu biskupów polskich – ukazana w kontekście relacji Boga do świata – nie posiada charakteru absolutnego. Nie można jej zatem przypisać roli „wartości absolutnej”. Cechująca się pietyzmem i bezinteresownością relacja do własnego narodu, gdyż taka jest właśnie miłość, stanowi przygotowanie do

²³ Por. H. Langkammer, *Słownik biblijny*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1989, s. 133.

²⁴ Przykłady przymierza zawieranych z Narodem Wybrany: Rdz 8,20 – 9,17; Rdz 17,1-26 itd.

²⁵ Por. H. Langkammer, dz. cyt., s. 133.

²⁶ Por. M. Wróbel, *Naród wybrany*, EK 13, kol. 762.

²⁷ Por. A. F. Dziuba, *Chrześcijaństwo a kultura*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008, s. 57-58; A. J. Nowak, *Osobowość sakramentalna*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1997, s. 30-31.

²⁸ Por. R. Krajewski, *Wolność*, EK 20, kol. 893.

²⁹ Por. S. Kunka, *Elementarz człowieka wolnego. Szkic antropologiczny nakreślony przez Papieża Polaka w opartych na Dekalogu homiliach do rodaków z 1991 roku*, Bernardinum, Pelplin 2014, s. 118-119.

³⁰ CKP 1.

pełnego przeżycia doświadczenia obecności Boga. Stwórca jest więc nadrzędny wobec każdego porządku, w tym również wobec struktur narodu, z uwagi na kilka zasadniczych przesłanek. Wymienia się w omawianym aspekcie następujące racje: akt stwórczy, odkupienie, przekazanie prawa itd. Miłość Boga zyskuje zatem pierwszeństwo w stosunku do miłości ojczyzny z tej przyczyny, iż to właśnie Bóg ukształtował fundamenty doczesności, w ramach której funkcjonuje naród. Równocześnie Stwórca jest celem procesów rozwojowych człowieka, realizowanych w pewnej mierze we wspólnocie narodu. To właśnie w Bogu znajduje się wszak spełnienie wszelkich pragnień człowieka w zakresie zdobywania doskonałości ontycznych i etycznych³¹.

Dokonując charakterystyki miłości ojczyzny w etyce chrześcijańskiej, wskazuje się jednak nie tylko na pierwszeństwo Boga, któremu podporządkowany jest świat. Równie istotna jest kwestia charakteru więzi międzyludzkiej, obejmującej konkretnie porządek doczesny. Zasadą, która najbardziej oddaje specyfikę tejże więzi, jest solidarność ukazana w encyklice *Sollicitudo rei socialis* św. Jana Pawła II. Solidarne społeczeństwo występuje więc wszędzie tam, gdzie ma miejsce obopólne uznanie dla godności osobowej członków danej wspólnoty. Osobie w dalszej kolejności winno być podporządkowane użytkowanie dóbr materialnych. Celem wymiany, zachodzącej wewnątrz społeczeństwa, jest regulowanie pojawiających się potrzeb, by w ramach ustabilizowanej sytuacji realizować coraz wyższe ideały³². Czynnikiem wiary, występujący w nauczaniu św. Jana Pawła II, skutecznia rozwój wspólnot, którego wyznacznikiem jest coraz większe zacieśnianie jedności. „Poza więzami ludzkimi i naturalnymi, tak już mocnymi i ścisłymi, zarysowuje się w świetle wiary nowy wzór jedności rodzaju ludzkiego, z której solidarność winna w ostatecznym odniesieniu czerpać swoją inspirację. Ten najwyższy wzór jedności, odbłask wewnętrzного życia Boga, jednego w trzech Osobach, jest tym, co my, chrześcijanie, określamy słowem ‘komunia’”³³. Zastosowanie zasady solidarności w stosunku do narodu sprawia, iż owa wspólnota nigdy nie będzie cechowała się wrogimi zachowaniami wobec innych społeczności. Reakcje pokojowe będą wynikały zarówno z woli służenia Bogu (w szeroko rozumianej rodzinie ludzkiej, gdzie poszczególne wspólnoty posiadają właściwą sobie tożsamość), jak też z uznania za niezbywalne kryterium godności osobowej i praw człowieka, w ramach których funkcjonuje m.in. prawo do życia, prawo do wolności religijnej czy prawo do rozwoju³⁴. Owe prawa należy interpretować zarówno w wymiarze jednostkowym, jak i społecznym.

Praktycznym zastosowaniem zasady patriotyzmu we wspólnocie narodu jest to, co biskupi polscy nazywają „patriotyzmem wszystkich obywateli”. Każdy

³¹ Por. tamże.

³² Por. SRS 39.

³³ Tamże, 40.

³⁴ Por. E. Rzechowska, *Rozwój*, EK 17, kol. 461.

członek społeczności państwa ma zatem prawo do miłości własnej ojczyzny. Ów postulat nie traci na ważności również w odniesieniu do mniejszości narodowych czy w stosunku do współcześnie szeroko dyskutowanej kwestii migrantów. Doświadczenia Polaków w aspekcie współbywania przedstawicieli różnych narodów (przynależnych do różnych wyznań i religii) w następujący sposób opisują autorzy dokumentu *Chrześcijański kształt patriotyzmu*: „Historia i tożsamość naszej ojczyzny szczególnie ściśle związała się z łacińską tradycją Kościoła katolickiego. Niemniej, obok katolickiej większości, dobrze służyli naszej wspólnej ojczyźnie i nadal jej służą Polacy prawosławni i protestanci, a także wyznający judaizm, islam i inne wyznania oraz ci, którzy nie odnajdują się w żadnej tradycji religijnej”³⁵. Powszechność wyrażana w katolicyzacji Kościoła Chrystusowego zachęca do tolerancji w ramach państwa różnych grup narodowych i religijnych. Historia uczy, co dobitnie przypominają biskupi, iż współpraca przedstawicieli różnych narodów jest warunkiem rozwoju, czynienia świata coraz bardziej ludzkim³⁶. Postawy patriotyczne w żadnej mierze nie są zatem wyznacznikami zaco-fania lub nawet hamowania rozwoju. Wręcz przeciwnie, stymulują rozwój, zachowujący cechę integralności w stosunku do jednostki, jak i całego społeczeństwa³⁷.

3. WYCHOWANIE DO PATRIOTYZMU WYCHOWANIEM DO POSTĘPOWANIA WEDŁUG ZASADY DOBRA WSPÓLNEGO

Dokument Konferencji Episkopatu Polski dotyczy umiłowania ojczyzny, a więc postaw patriotycznych. Zawiera również sugestie w kwestii wychowania, co z kolei przekłada się nie tylko na relacje narodowe, ale ogólnospołeczne, w sensie np. funkcjonowania społeczności państwowych, złożonych z przedstawicieli różnych nacji. Sens wychowania, a jednocześnie wskazanie na zasadnicze procesy w nim zachodzące, został zawarty w *Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim* Soboru Watykańskiego II: „Prawdziwe (...) wychowanie dąży do kształtowania osoby ludzkiej, mając na uwadze jej cel ostateczny i jednocześnie dobro społeczeństw, których członkiem jest człowiek i w których obowiązkach będzie on uczestniczył, gdy dorośnie”³⁸. Wychowanie określa wieloaspektowy proces formowania osobowości przy założeniu przyporządkowania do niezmiennych wartości i zasad, obejmujących istotę danej kultury. Uskutecznienie wychowania ma miejsce w relacjach z innymi ludźmi, jak też przy oddziaływaniu przeróżnych instytucji³⁹.

³⁵ CKP 3.

³⁶ Por. PP 16.

³⁷ Por. tamże, 22.

³⁸ DWCH 1.

³⁹ Por. P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007, s. 417-418.

Zasadnicze i najbardziej internalizujące wychowanie ma miejsce w pierwszych latach życia człowieka, co jest określane mianem socjalizacji pierwotnej (lub też początkowej)⁴⁰, z założenia przystosowującej człowieka do świadomego i odpowiedzialnego funkcjonowania w społeczeństwie⁴¹.

Analizując kwestię wychowania w ramach relacji człowieka do własnej ojczyzny, biskupi polscy odnoszą się do niejako dwóch płaszczyzn. Pierwsza dotyczy formowania zachowania jednostkowego w zakresie elementów składowych postaw patriotycznych⁴². Autorzy dokumentu episkopatu poruszają w pierwszej kolejności sposób odniesienia do historii, mówiąc o tzw. odpowiedzialnej polityce historycznej. Stosowane określenie odpowiedzialnej polityki dotyczy użycia cnoty roztropności w stosunku do przekazu i rozpowszechniania treści historycznych. „Celem roztropnej polityki historycznej jest bowiem jednoczenie ludzi wokół wspólnego dobra, wzmacnianie więzi międzyludzkich i poczucia wspólnoty duchowych wartości ponad różnicami i podziałami. Dlatego w świetle chrześcijańskiego szacunku dla godności człowieka, a także chrześcijańskiej wizji polityki, za nieuprawnione i niebezpieczne uznać należy nadużywanie i instrumentalizowanie pamięci historycznej w bieżącej konkurencji i rywalizacji politycznej”⁴³. Upamiętnianie dziejów danego narodu jest jednocześnie umacnianiem wewnętrznej jedności, która z natury cechuje się otwartością i wolą współdziałania. Tylko w takim sensie można mówić o pomocniczej roli historii w urzeczywistnianiu zasady dobra wspólnego⁴⁴. Historia społeczności służy również – w myśl nauczania biskupów polskich – wejściu w przestrzeń odniesień, dla których fundamentalnym wyznacznikiem jest godność osobowa człowieka, obdarowanego przecież tożsamością kulturową⁴⁵. Wychowanie, w aspekcie czynników będących składowymi postaw patriotycznych, oprócz wskazanego powyżej odniesienia do historii dotyczy również stosunku do kultury. W zasadniczym aspekcie kultura posiada charakter aksjologiczny. W ramach odniesień kulturowych człowiek ukierunkowuje się na właściwe sobie wartości⁴⁶. Postawa patriotyczna obejmuje jednak nie tylko kultywowanie pewnych wartości – właściwych danemu narodowi – ale również, na co zwracają uwagę biskupi, poszukiwanie ich odpowiedniej formy wyrazu. Szczytne niekiedy wartości i zasady mogą być wszak stosowane w taki

⁴⁰ Por. tamże, s. 416.

⁴¹ Por. J. Szulist, *Słowo Boże w społeczeństwie. Profetyczny aspekt katolickiej nauki społecznej*, Bernardinum, Pelplin 2015, s. 75-76.

⁴² Por. CKP 8.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Los jednostkowy koreluje z dziełami społeczności. Powołanie człowieka jest rozwijane zawsze w ramach pewnej tradycji wspólnotowej. Por. KDK 25.

⁴⁵ Por. CKP 8.

⁴⁶ Por. B. Szacka, dz. cyt., s. 83-84.

sposób, iż ostatecznie zrażają, dyskryminują czy wręcz wyłączają partnerów dialogu w ramach państwa⁴⁷.

Druga płaszczyzna analiz odniesienia człowieka do swojej ojczyzny dotyczy patriotyzmu jako pewnej kompleksowej postawy w jej wkładzie w jakość odniesień natury społecznej. W tymże aspekcie w pierwszej kolejności jest rozważana relacja w obrębie państwa. Z uwagi na kulturowy i historyczny wymiar patriotyzm kształtuje w obrębie państwa klimat chroniący z założenia podmiotowość obywateli⁴⁸. Umiłowanie ojczyzny determinuje również elementy duchowe dobra wspólnego, ściśle związane ze specyfiką osobowości. Człowiek jest przecież istotą historyczną i jednocześnie kulturową⁴⁹. Następnie, mówiąc o patriotyzmie jako pewnej całości, analizuje się sposób funkcjonowania społeczności złożonych z przedstawicieli wielu narodów. Biskupi polscy zwracają uwagę w tym kontekście na zachowanie prawa do posiadania własnej tożsamości kulturowej⁵⁰. Unifikowanie kultur lub też deprecjonowanie kultur słabiej rozwiniętych narodów jest zawsze postępowaniem nieludzkim⁵¹. Stąd też w celu kształtowania humanizujących środowisk jawi się jako konieczność przyjmowanie do świadomości współczesnego funkcjonowania w pluralistycznym świecie, gdzie każdy naród ma prawo do zachowania swojej tożsamości. Dopiero tego typu różnorodność jest gwarantem dla zainicjowania solidarnych odniesień, w ramach których będzie następowało wzajemne ubogacanie się partnerów wymiany⁵².

Udział postaw patriotycznych w kształtowaniu ludzkich warunków życia jest wspomagany przez oddziaływanie przeróżnych instytucji, posiadających profil wychowawczy. Pierwszą tego typu instytucją jest rodzina, która w opinii biskupów polskich sprzyja internalizacji następujących wartości: „To bowiem w realiach życia domowego, w których wspólnie sprostać trzeba codziennym wyzwaniom, trudom i niepokojom poznajemy głęboki sens miłości, życzliwości, odpowiedzialności, ofiarności i poświęcenia, na których się opiera patriotyzm. To w rodzinie, w jej szczególnej bliskości, doświadczamy wartości, jakimi są zakorzenienie i solidarność, wierność i wspólnota”⁵³. Rodzina jako instytucja życia społecznego⁵⁴ wychowuje kolejne pokolenia w zakresie stosowania się do konkretnych wartości w przeróżnych okolicznościach życia. Jednocześnie chroni swoich członków przed negatywnym oddziaływaniem bodźców zewnętrznych, mających na celu wyzby-

⁴⁷ Por. CKP 11.

⁴⁸ Por. CV 44.

⁴⁹ Por. A. F. Dziuba, dz. cyt., s. 170-171.

⁵⁰ Por. tamże, s. 37.

⁵¹ Por. J. Szulist, *Perspektywy ludzkiego rozwoju. Kluczowe zagadnienia encykliki „Caritas in veritate” Benedykta XVI*, Bernardinum, Pelplin 2009, s. 61-62.

⁵² Por. CKP 8.

⁵³ Tamże, 9.

⁵⁴ Por. FC 42.

cie rodziny z jej tożsamości kulturowej (uwarunkowanej przede wszystkim sytuacją „małej ojczyzny”)⁵⁵. Kolejną instytucją wychowującą jest szkoła, zobowiązana do współpracy z rodzicami w celu formowania osobowości młodego pokolenia. Wysiłek edukacyjno-wychowawczy szkoły zmierza do uformowania dojrzałej osobowości, wyrażającej się w podejmowaniu przez człowieka odpowiedzialnych, przemyślanych wyborów, przyjmując za punkt odniesienia dobro wspólne. Każde z działań – zarówno wychowawców, jak i wychowanków – winno cechować się tolerancją⁵⁶. Oddziaływanie wychowawcze w zakresie kształtowania postaw patriotycznych jest ponadto warunkowane przez instytucje, takie jak: harcerstwo⁵⁷, organizacje pozarządowe⁵⁸, samorząd⁵⁹, instytucje krzewienia sportu⁶⁰ oraz instytucje kultury⁶¹. Każda z wymienionych instytucji wskazuje na naturalny związek pomiędzy lokalnymi uwarunkowaniami ojczyźnianymi a trendami natury globalnej. Człowiek jest zobowiązany do artykułowania swojej tożsamości w coraz szerszych kręgach kulturowych⁶².

ZAKOŃCZENIE

Dokument Konferencji Episkopatu Polski *Chrześcijański kształt patriotyzmu* porusza nieustannie aktualną kwestię miłości do ojczyzny, będącą niezwykle aktualnym problemem społecznym w kontekście nasilających się tendencji globalizacyjnych. Miłość do ojczyzny jest konsekwencją realizacji we wspólnocie przykazania miłości Boga i bliźniego. Bezinteresowność i gotowość do niesienia ofiar na rzecz ojczyzny sprawiają, iż patriotyzm stanowi istotowy element dobra wspólnego, chroniącego osobę – zdolną przecież do pełnego przeżywania miłości chrześcijańskiej. Postawy patriotyczne, ukonstytuowane na naturalnych skłonnościach osoby, wyrażają się w woli służenia narodowi, a także Bogu jako Stwórcy całego porządku stworzenia. Tak rozumiane zachowania podkreślają fałsz wszelkich reakcji skłaniających do manifestowania wrogości wobec innych narodów, czy też reakcji warunkujących takie postawy, jak szowinizm czy nacjonalizm. Mobilizacja do realizacji postulatów dobra wspólnego na fundamencie patriotyzmu ma miejsce w ramach procesów wychowawczych, które są inicjowane przez rodzinę, szkołę, a także przez szereg innych organizacji partycypujących w pro-

⁵⁵ Por. CKP 9.

⁵⁶ Tamże, 10.

⁵⁷ Por. tamże, 12.

⁵⁸ Por. tamże.

⁵⁹ Por. tamże.

⁶⁰ Por. tamże, 13.

⁶¹ Por. tamże, 11.

⁶² Por. tamże, 11-13.

cesie humanizacji świata. Wychowanie do patriotyzmu obejmuje nie tylko kulturowanie tradycji narodowych. W ramach procesu wychowawczego zachodzi przede wszystkim twórcza synteza pomiędzy obyczajowością lokalną a trendami globalizującymi.

Bibliografia

Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Editrice Vaticana, Watykan 2009.

Chojnacki M., Fel S., Janeczek S., *Humanizacja*, EK 6, kol. 1309-1311.

Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim „Gravissimum educationis”, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 314-324.

Dyczewski L., *Naród. Aspekt socjologiczny*, EK 13, kol. 759-762.

Dziuba A. F., *Chrześcijaństwo a kultura*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008.

Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska „Familiaris consortio”*, Editrice Vaticana, Watykan 1981.

Jan Paweł II, *Encyklika „Dives in misericordia”*, Editrice Vaticana, Watykan 1980.

Jan Paweł II, *Encyklika „Sollicitudo rei socialis”*, Editrice Vaticana, Watykan 1987.

Konferencja Episkopatu Polski, *Chrześcijański kształt patriotyzmu*, w: http://niedziela.pl/download/chrzescijanski_kszalt_patriotyizmu.pdf (29.08.2017).

Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 104-166.

Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Nowe tłumaczenie*, Pallottinum, Poznań 2002, s. 526-606.

Kowalczyk M., *Naród*, EK 13, kol. 756-758.

Krajewski R., *Wolność*, EK 20, kol. 892-894.

Krucina J., *Dobro wspólne*, EK 3, kol. 1379-1382.

Kunka S., *Elementarz człowieka wolnego. Szkic antropologiczny nakreślony przez Papieża Polaka w opartych na Dekalogu homiliach do rodaków z 1991 roku*, Bernardinum, Pelplin 2014.

Langkammer H., *Słownik biblijny*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 1989.

Lisica J., *Wychowanie do patriotyzmu w nauczaniu Biskupa Polowego Wojska Polskiego Sławoja Leszka Głódzia w latach 1991-2004*, Bernardinum, Pelplin 2016.

Nowak A. J., *Osobowość sakramentalna*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1997.

Paweł VI, *Encyklika „Populorum progressio”*, Editrice Vaticana, Watykan 1967.

Rzechowska E., *Rozwój*, EK 17, kol. 460-461.

Skorowski H., *Naród*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2003, s. 306-310.

Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2008.

Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2007.

Szulist J., *Perspektywy ludzkiego rozwoju. Kluczowe zagadnienia encykliki „Caritas in veritate” Benedykta XVI*, Bernardinum, Pelplin 2009.

Szulist J., *Słowo Boże w społeczeństwie. Profetyczny aspekt katolickiej nauki społecznej*, Bernardinum, Pelplin 2015.

Szulist, J. „*Niech wszystkie narody ziemi poznają Twe Imię*” (1 Krl 8,43). *Spoleczność światowa w katolickiej nauce społecznej*, Bernardinum, Pelplin 2008.

Wróbel M., *Naród wybrany*, EK 13, kol. 762-763.

Streszczenie

Dokument Konferencji Episkopatu Polski *Chrześcijański kształt patriotyzmu* prezentuje niezwykle aktualną kwestię miłości ojczyzny. Stanowisko biskupów jest wsparciem dla idei zachowania tożsamości kulturowej obywateli, zagrożonych oddziaływaniem różnych trendów globalizujących. Patriotyzm jest kwestią zarówno społeczną, jak i teologiczną. W artykule w pierwszej kolejności ukazano znaczenie miłości ojczyzny w realizacji postulatów dobra wspólnego. Następnie przypomniano o konieczności służenia bliźnim w ramach wspólnoty narodu, jak też w relacjach z innymi państwami. Sformułowano ponadto wezwanie do wychowania do patriotyzmu jako kluczowe działanie w postępowaniu według zasady dobra wspólnego. Patriotyzm zakładający postawę otwarcia na drugiego człowieka jest koniecznym warunkiem rozwoju jednostkowego oraz społecznego.

Słowa kluczowe: *patriotyzm, ojczyzna, dobro wspólne, miłość, osoba, rodzina*

Summary

Love of the Country as the Foundation of the Common Good
in the Context of the Document *The Christian Shape of Patriotism*
Prepared by the Social Issues Committee of the Polish Bishops' Conference

The Polish Bishops' Conference document entitled "The Christian Shape of Patriotism" discusses an important topic of this time, namely the love one has for his or her homeland. The pastors of the Church in Poland applaud the effort of promoting the national cultural identity which is nowadays endangered by the globalisation tendencies. Patriotism is both a Theological and a social issue. The paper introduces this notion in the context of promoting the common good. One should serve his or her neighbour within the national community as well as in the framework of the international relations. The bishops call for the patriotic upbringing of the young citizens which is a key element in fostering the attitude oriented towards the common good. The patriotic virtues combined with the openness to others condition the individual growth and the social development.

Keywords: *patriotism, homeland, common good, love, person, family*